

1. Треба знати да човек поседује двојака чула зато што је двострук, тј. што се састоји из душе и тела. Постоји пет душевних и пет телесних чула. Душевна се код мудраца називају душевним силама: ум, разум (разбор), мњење (смисленост), уобразиља и осећање. Телесна чула су: вид, мирис, слух, укус и додир. Отуда произилазе двојаке врлине и двојаки пороци. Сваки човек треба да јасно зна које су душевне, а које телесне врлине и, такође, које су душевне, а које телесне страсти.

ДУШЕВНЕ ВРЛИНЕ

2. Душевне врлине углавном чине четири опште врлине: храброст, мудрост, целомудреност и праведност. Од њих се рађају остале душевне врлине: вера, нада, љубав, молитва, смирење, кротост, великодушност, трпљење, доброта, негневљивост, богопознање, нераздражљивост, простота, неузнемиреност, нелицемерност, правдољубивост, слобода, одвраћање од осуђивања, од сујете, од надимања, од гордости, од зависти, од лукавости и од среброљубља, састрадалност, милосрђе, штедрост, поштовање [других], побожност, жеља за будућим бесмртним добрима, чежња за Царством Божијим, за усиновљењем.

ТЕЛЕСНЕ ВРЛИНЕ

3. Телесне врлине се, тачније речено, познањем по Богу обраћају у оруђе врлина. Уколико су туђе сваком лицемерју и човекоугађању, ове човека воде ка напретку у смирењу и бестрашћу. У њих спадају: уздржање, пост, глад, жеђ, бдење, свеноћно стајање, метаније, некупање, задовољење једним огртачем, сувоједење, узимање хране касно и у малој количини, задовољавање жеђи само водом, лежање на земљи, сиромаштво, нестицање, изможденост, одсуство бриге за одећу, одсуство самољубља, усамљеност, безмолвије, безизлазно пребивање у келији, оскудица, задовољство малим, ћутљивост, упражњавање у рукодељу, свако злопаћење и сваки телесни подвиг. Све је ово веома нужно и корисно када је тело здраво и муче га плотске страсти. Ако је, пак, немоћно, и ако је, уз Божију помоћ, савладало страсти, све то није толико неопходно. Наиме, све то замењује свето смирење и благодарност.

ДУШЕВНЕ СТРАСТИ

4. Душевне страсти су: заборавност, лењост и незнање. Помрачено овим трима страстима, душевно око, тј. ум, потпада под власт осталих страсти, у које се убрајају: безбожност, неправилна вера, тј. свака јерес, хула, раздражљивост, гнев, срџба, плаховитост, мржња према људима, злопамћење, клевета, осуђивање, неразумна туга, страх, бојазан, раздор, љубомора, завист, сујета, гордост, лицемерје, лаж, неверје, неблагоразумност, неразборитост, кратковидност, ненаситост, грамжљивост, лењост, уображеност, пристрасност, привезаност према земаљском, униније, малодушност,

неблагодарност, роптање, надувеност, самомњење, наглост, високоумље, властољубље, човекоугађање, лукавост, бестидност, безосећајност, ласкање, тајновитост, подругљивост, двоједушност, пристајање на грех из страсти, непрестана мисао о греху, расејаност помисли, самољубље – мајка свега рђавога, среброљубље – корен свих порока и страсти, зла нарав и лукавство.

ТЕЛЕСНЕ СТРАСТИ

5. Телесне страсти су: стомакоугађање, прождрљивост, раскош, пијанство, потајно узимање хране, разне врсте сластољубља, блуд, прељуба, разврат, нечистота, родоскрнављење, оскврњење деце, скотолоштво, зле жеље и сваке противприродне и срамотне страсти, крађа, крађа светиње, разбојништво, убиство из зависти или због неразумне раздражљивости, сваки телесни покој, задовољење телесних жеља, нарочито када је тело здраво, чарање, врачање, мађијање, гатање, предсказивање, гиздање, лакомисленост, нега, страст према украшавању, мазања лица, разврат достојан прекора, коцкање, пристрасна преданост светским задовољствима, плотски живот који одебљава ум, чинећи га оземљеним и звероликим, и који никако не допушта да уздигнемо поглед према Богу и к врлинским делима. Корен, пак, свих зала и, како би неки рекли, први њихов узрок јесу сластољубље, славољубље и среброљубље, од којих се рађа све рђаво.

6. Међутим, човек неће сагрешити ни једним грехом уколико га најпре, како говори мудри подвижник Марко, не савладају и не обузму три силна дива, тј. заборавност, лењост и незнање. Њих, пак, рађа сластољубив и спокојан живот и привезаност за људску славу и разоноду. Првобитни, опет, узрок и најпоқваренија мајка свега тога јесте самољубље, тј. неразумна привезаност и страсна приврженост према телу, лутање и расејаност ума, заједно са бестидном и сваком претераном слободом у речима и смећу, који доводе до много чега рђавог и до многих падова.

7. Осим тога, треба знати да је славољубље, које се обратило у страст, веома разнолико и да има много облика. Постоје многа задовољства која заводе душу која није трезвоумна пред Богом, која се не опасује страхом Божијим и љубављу Христовом и која није заузета чињењем врлина. Јер, одсвуда се указују хиљаду задовољстава која к себи привлаче душевне очи: и телесна лепота, и новац, и раскош, и слава, и лењост, и гнев, и поседовање, и властољубље, и грамжљивост. Они нам, на нашу превару, достављају задовољства. Они имају светао и пријатан изглед, довољан да себи привуче оне који су опчињени сличним, и који у себи немају велику љубав према врлинама, већ је доживљавају као терет. Свака земаљска веза, свако пристрашће према вештаственом, ма како било безначајно, у ономе који је савладан пристрашћем ствара задовољство и пријатно осећање, премда неразумно, које касније постаје штетно. Оно желатељну силу душе поробљава до те мере да онај ко се покорио страсти због лишавања жељенога пада у раздражљивост, у тугу, у гнев и у злопамћење. А ако, осим пристрашћа, човеком овлада макар мала навика – тада, јао! Она чини да се онај ко је заробљен пристрашћем до краја преда жељеном, због сакривеног задовољства.

8. Задовољство похоте је, као што је напред речено, разноврсно. Оно своје задовољење

не налази само у блуду и другим телесним насладама, него и у осталим страстима. И целомудреност се не састоји само у томе да се уздржавамо од блуда и од плотских задовољстава, него да смо слободни и од осталих страсти. Стога онај ко је користољубив, среброљубив, грамжљив – није целомудрен. Један бива поробљен телесном лепотом, а други новцем. И други је у још мањој мери целомудрен, будући да нема побуду која би га притискала из саме природе, као што је случај код првог. Јер, неискусним јахачем се не назива онај који не може да обузда упорног и неукроћеног коња, него онај који не уме да изађе на крај са мирним и послушним коњем. Из тога се види да је страст према новцу гора од осталих и да није природна. Побуде ка њој се не налазе у нашој природи, него у исквареном произвољењу. Стога и греси неопростиво онај који је њоме савладан. Треба да јасно разумемо да се сластољубље не ограничава само на блуд и телесне насладе. Оно је присутно у свему ономе што волимо из душевног произвољења и пристрасности.

9. Да бисмо јасније познали страсти, сматрамо важним да додамо још и следеће.

Постоје три душевне силе: словесна, раздражајна и желатељна.

Греси словесне силе су следећи: неверје, јерес, неблагоразумност, хула, неразборитост, неблагодарност, сагласност на грех, која произилази од страсне силе у души. За лечење и исцељивање од ових грехова служе – несумњива вера у Бога, истинити и непогрешиви догмати, постојано изучавање речи Духа, чиста молитва и непрестана благодарност Богу.

Греси раздражајне силе су следећи: немилосрдност, мржња, несастрадалност, злопамћење, завист, убиство и постојано размишљање о сличном. За лечење и исцељење грехова служе – човекољубље, љубав, кротост, братољубље, саосећајност, трпељивост и доброта.

Греси желатељне силе су следећи: стомакоугађање, прождрљивост, пијанство, блуд, прељуба, нечистота, разврат, користољубље, жеља пуне славе, злата, богатства и телесних задовољстава. За њихово лечење и исцељивање служе – пост, уздржање, злопамћење, неграмжљивост, раздавање новца ништима, стремљење будућим добрима, жеља Царства Божијег, жеља за усиновљењем.

10. Рећи ћу сада нешто и о страсним помислима, помоћу којих се извршује сваки грех.

Порочних помисли има осам: стомакоугађање, блуд, среброљубље, гнев, туга, унијније, таштина и гордост. Да ли ће нас све ове помисли узнемиравати или не – није у нашој вољи. Међутим, да ли ће оне у нама пребивати или не, и да ли ће побуђивати страсти или не – у нашој је вољи.

И једно је – прилог [приступање], друго – спајање, друго – страст, друго – борба, друго – слагање, које прети да пређе у дело и које му је слично, а друго, опет – поступање по страсти, и друго – поробљење.

Прилог јесте проста помисао коју подмеће непријатељ, на пример: „Учини то и то“, као што је непријатељ рекао Христу Богу нашему: Реци, да камење ово постану хлебови (Мт.4,3). И то, као што је речено, није у нашој вољи.

Спајање је примање помисли коју нам подмеће непријатељ, бављење са њом и разговор сједињен са задовољством. Оно зависи од нашег произвољења.

Страст је навика на помисао коју нам подмеће непријатељ, настала као последица спајања. Она је постојано размишљање и маштање о њој.

Борба је међусобно противљење помисли и ума, која води или истребљењу страсти (тј. помисли), или слагању на страсну помисао, као што говори апостол: Тело жели против Духа, а Дух против тела; а ово се противи једно другоме (Гал.5,17).

Поробљење је принудно, невољно занимање (са помисли) срца које је савладано предубеђењем и дуговременом навиком.

Слагање је изјављивање у помисли сагласности на страст, а поступање по страсти је само дејство по слагању са страсном помисли.

11. Онај ко својим противречењем и чврстином у самом почетку одбија од себе прво, тј. прилог, одједанпут пресеца и све остало.

Стомакоугађање се истребљује уздржањем, блуд Божанственом љубављу и тежњом ка будућем, среброљубље – саосећањем према ништима, гнев – благошћу и љубављу према свима, туга овога света – духовном радосћу, униције – трпљењем, чврстином и благодарношћу пред Богом, таштина – тајним чињењем врлина и постојаном молитвом са срдачном скрушеношћу, гордост – избегавањем осуђивања и фарисејског понижавања и сматрањем себе последњим од свих.

Ослободивши се од свих набројаних страсти и уздигавши се к Богу, ум још овде почиње да живи блаженим животом, примивши залог Светога Духа. По одласку одавде, са бестрашћем и истинским знањем, он се настањује у светлости Свете и Божанствене Тројице, заједно са Божанственим анђелима сијајући у векове векова.

12. Душа је, као што је напред било речено, троделна: у њој се налазе три силе: помисао [словесност], раздражајност и жеља. Уколико је у раздражајној [сили] љубав и човекољубље, а у желатељној чистота и целомудреност, онда је помисао светла. А, ако је у раздражајној [сили] мржња према људима, и у желатељној разврат, онда је помисао тамна.

Када су му страсти потчињене, разум је здрав, целомудрен и светао, те духовно сагледава међусобан однос Божијих твари, и уздиже се ка Светој и Блаженој Тројици.

Раздражајност се, такође, креће на природан начин када љуби све људе, када се не жали ни на кога и када не памти зло.

И жеља одговара природи када уздржањем, смиреноумљем и неграмжљивошћу умртви страсти, тј. телесно задовољство, тежњу ка користољубљу и пролазној слави. Јер, жеља има тројако стремљење: или према плотским задовољствима, или према празној слави, или према обмани богатства. Услед тог стремљења које је противно разуму, она не брине о Богу и Божијим заповестима, заборавља своје сопствено благородство, постаје сурова према ближњима, помрачује помисао и не дозвољава јој да се уздигне ка истини.

Онај, пак, ко је стекао виши образ мишљења, још овде, као што је речено, предокушава Царство небеско, почиње да живи блаженим животом, очекујући блаженство које је припремљено онима који љубе Бога. Нека бисмо га се удостојили и ми недостојни, по благодати Христовој.

13. Треба знати да меру савршенства у било којој врлини не може да постигне онај ко јој у току целог живота, са неуморним трудољубљем, не буде стремио користећи делатно раченије [љубав]. То треба рећи о милостињи, молитви, љубави, или о ма којој од општих врлина – храбрости, мудрости, целомудрености и праведности. Уз непрекидност труда у испуњавању врлина ми треба да се чувамо да не умањимо или сасвим не поништимо њихову вредност и значај прихватањем рђавих циљева, на пример – човекоугађања, пусте славе и слично. Осим тога, у врлинама увек треба да се упражњавамо са расуђивањем, које је изнад свега – као нека царица, врлина над врлинама.

14. Сви они који желе да напредују у врлини и који се старају да се уклоне од греха, неопходно треба да знају да су душевне врлине душе (нарочито оне којима се подражава Бог и којима се именује Бог) више од телесних врлина, будући да је душа несравњено вреднија од тела. Исто тако су пороци душе тежи и погубнији од телесних, како по својим дејствима, тако и по казнама које им следе. И не знам зашто то измиче схватању многих. Многи се чувају, боје и удаљавају од пијанства, блуда, крађе и сличних порока, будући да их се многи гнушају, док равнодушно гледају на пороке који су, као душевни, много важнији – завист, злопамћење, високоумље, лукавство, и корен свих зала – среброљубље, те на сличне њима пороке.

Преузето из књиге Добротољубље II, Манастир Хиландар 1998.